

III. Pravěk (od doby před asi 3 miliony let až do poloviny 4. tisíciletí př. Kr.)

A. Paleolit (starší doba kamenná; před asi 3 miliony let – asi 13 000 / asi 9 000 př. Kr.)

1. Druhy člověka

Během posledních dvou staletí se ustálil zvyk dělit dějiny lidstva na několik hlavních úseků. Na úrovni světových dějin může být tato **periodizace** vždy jen orientační, protože vývoj jednotlivých oblastí postupoval různým tempem, ale na druhé straně klíčové mezníky opravdu mají hlubší smysl: naznačují výrazné změny ve způsobu života našich předků – a v nedávné minulosti i nás samotných.

Nejstarší a nejdelší úsek lidských dějin se nazývá **pravěk** (po něm následují *starověk*, *středověk*, *novověk*, a další, již *nynější éra* – datovaná od r. 1914 – ještě nemá všeobecně přijímaný název).

Období těsně **před začátkem pravěku** je nám známo vcelku dobře. **Nejmladšími** (posledními) doloženými **předchůdci člověka** jsou **australopitékové z východní Afriky**. Nejznámější z nich je samička, jejíž kostra se dochovala z asi 40 % (tedy ve výjimečné úplnosti) a jež byla nazvána **Lucy** (podle písně od britské hudební skupiny Beatles *Lucy in the Sky with Diamonds*, kterou si ve svém táboře šťastní badatelé pouštěli z magnetofonu během oslavy svého objevu). Lucy žila před více než 3 miliony let; stále to však nebyl člověk.

Australopiték Lucy

Pravěk začíná doklady o prvním lidském osídlení a končí vznikem prvních států. Protože v mnoha zemích jde o časový úsek dlouhý statisíce i miliony let, používáme v rámci pravěku podrobnější dělení vycházející z hlavního materiálu pro výrobu nástrojů a zbraní. Prvním a opět suverénně nejdelším úsekem pravěku je **paleolit** (starší doba kamenná; řec. *palaiós* = *dávný*, *starobylý*; řec. *lithos* = *kámen*).

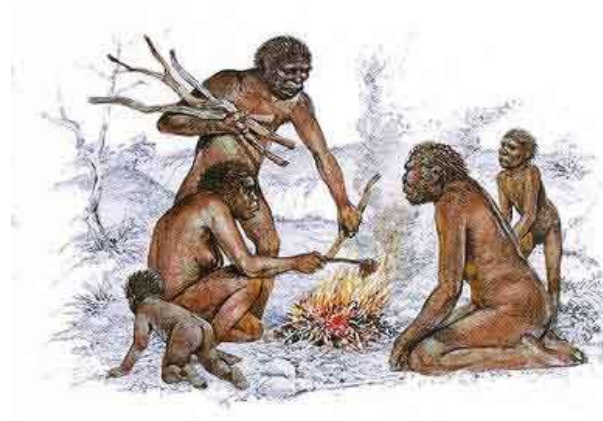
Nejstarší známé pozůstatky **prvních lidí** jsou staré **asi 3 miliony let**, ale jejich přesnější datace i zařazení zůstávají předmětem odborných diskusí. Na **pevnou půdu v nejstarší minulosti člověka** jako biologického rodu (rod *Homo*) vstupujeme až v době vzdálené zhruba **2,5 milionu let**. Tehdy se objevuje **druh *Homo habilis*** (*člověk zručný*; výška asi 120 – 140 cm, hmotnost asi 30 – 40 kg), po něm následuje ***Homo erectus*** (*člověk vzpřímený*; asi 145 – 185 cm a asi 40 – 70 kg) a pak ***Homo sapiens*** (*člověk moudrý* nebo také *člověk rozumný*; od asi 155 cm, postupně získal dnešní podobu). Pokročilejší forma člověka vzpřímeného se někdy označuje jako ***Homo heidelbergensis*** (*člověk heidelberský*) a slepá vývojová větev blízká člověku rozumnému se označuje jako ***Homo neanderthalensis*** (*neandertálec*).

Vývoj druhů člověka v pravěku (přibližné časové údaje jsou v milionech let před dneškem):									
Periodi-	asi 3	asi 2,5	1,9	1,5	1,4	0,3	0,2	0,045	0,04
zace:	Závěr								
přírodov.:	terciéru	Kvartér							
dějepis.:	Pravěk								
archeol.:	Paleolit								
Druhy	Dosud	<i>Homo habilis</i>							
člověka:	úplně	<i>Homo rudolfensis</i>	<i>Homo erectus</i>						
	nezhodno-		<i>Homo ergaster</i>					<i>H. sapiens</i> (dodnes):	
	cené					archaické			<i>H. s. s.</i>
	terciérní	Šedá barva: sporné druhy (nebo jen poddruhy?)					(již nežijící) poddruhy		
	nálezy	<i>H. s. s.</i> = <i>Homo sapiens sapiens</i> (čl. dnešního typu)					(+ neandertálec)		

Homo habilis

Homo erectus

Homo neanderthalensis (neandertálec; blízký archaickému *Homo sapiens*).

2. Obecné rysy života v paleolitu

V paleolitu se lidé živilo jako **lovci a sběrači**. Takový způsob obživy nazýváme **přisvojovací hospodářství**: člověk jen bral z přírody to, co tam bez jeho přičinění vyrostlo (a byl tedy na přírodě extrémně závislý). Lidé žili nejprve v **tlupách kočujících** (často se stěhujících) za

potravou. Provedli **vůbec první dělbu práce** (podle **pohlaví a věku**): **zvěř lovili především zdatní muži, zatímco většina žen, starších lidí a dětí sbírala rostlinnou potravu.**

Tlupa mívala asi 15 – 35 členů. Její **praktická činnost** (zejména **lovecká**) byla řízena **nejschopnějšími muži**; největší **úctě** se však těšily **ženy-matky**, které jako rodičky ztělesňovaly biologickou kontinuitu tlupy. Kočující žena mohla dobře pečovat najednou vždy jen o jedno malé dítě, děti tedy byly vzácné a matka velmi vážena. Dosud nemáme ustálenou terminologii (názvosloví) pro tyto vztahy, patrně nejnápadnější je výraz **matrilinárta** (lat. *mater* = *matka* a *linea* = *příbuzenská řada*); vyhněme se mylnému označení *matriarchát* (vláda žen).

Shrnutí:

První lidé se vyvinuli z primátů rodu *Australopithecus* před asi 3 miliony let. Dnes naše lidské předky rozdělujeme do nejméně 3 po sobě jdoucích druhů rodu *Homo* (člověk): *Homo habilis*, *Homo erectus* a *Homo sapiens*, k němuž patříme i my. Všechny tři lidské druhy se v éře paleolitu živilo přisvojovacím hospodářstvím (lovem a sběrem) a žily kočovným životem v organizovaných tlupách s významnou společenskou rolí žen-matek.

Otázky a úlohy:

1. Klíčovým nalezištěm *Homo habilis* je známá rokle v severní Tanzanii. Jak se rokle nazývá a jak se jmenuje proslulá rodina badatelů, která tam již po několik generací pracuje?
2. Vysvětlete základní příčinu kočovného života pravěkých lovců.

Výběr z odborné literatury: Ann Gibbonsová: První lidé. Praha 2011. Vratislav Mazák: Pravěký člověk. Praha 1992. Martin Oliva: Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí. Brno 2016. Karel Sklenář – Zuzana Sklenářová – Miloslav Slabina: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2002. Josef Wolf: Člověk a jeho pradějiny. Praha 2006.